

GJERGJ ELEZ ALIJA

Gjergj Elez Alija

(teksti i rapsodisë)

Varianti më i njohur i rapsodisë, i pajisur me një fjalor shpjegues që e bën të lehtë leximin dhe kuptimin e saj.

Në kopertinë:
Cermak Jaroslav “Guslar malazez i verbër”

Trim mbi trima ay Gjergj Elez Alija!
 Qe nand' vjet nand' varra¹ në shtat² m'i ka!
 Veç një motër nat' e ditë te kryet,
 ja lan varrat me ujt e gurrës³ nandvjeçe,
 ja lan varrat me ata lott e syve,
 ja terë⁴ gjakun me ata flokët e ballit,
 shtatin vllaut ja shtërngon m'rubë⁵ të nanës,
 n'petka⁶ t'babës trupin ja hijeshon,
 armët e brezit ja rendon⁷ mbi krye!
 Sa herë trupin motra p'e tërnueke⁸,
 Dhimbën e varrëve vllau krejt e harrueke,
 dhimba e motrës dekun n'tokë e lëshueke!
 A dalë zani e paska marrun dhenë,
 se 'i baloz⁹ i zi a dalë prej detit,
 Trim i prapët e belagji¹⁰ qi ish' kanë,
 Ja k' qitun dheut një rreng¹¹ të randë:
 "Tim për tim¹² kah një dash të pjekun,
 tim për tim kah një vashë me ja djergun,¹³
 ditë me ditë kah një kreshnik me premun,
 javë për javë kah një krahinë me djegun!"

¹ varrë – plagë

² shtat – trup

³ gurrë – burim uji

⁴ (ia) terë – (ia) than

⁵ rubë – rrobë

⁶ petk – veshje

⁷ rendoj – rendit, vendos me radhë

⁸ ternoj – ndërroj veshjen

⁹ baloz – figurë në rapsoditë popullore shqiptare, që përfytyrohej si një vigan, i cili vinte nga deti dhe bënte të këqija.

¹⁰ belagji/belaçi – burrë që bën të këqija, prapësi (i prapë / i prapët).

¹¹ rreng – dredhi; **këtu**: e keqe (bajlozi kishte vënë një taksë të madhe).

¹² tim për tim – tym për tym, shtëpi për shtëpi; [taksë] për çdo shtëpi (taksa karakteristike bizantine "to kapnikon").

¹³ djergur – sjell, bie. Është nga fjalët më të vjetra të shqipes e dokumentuar qysh nga Buzuku: *me djergunë*.

Edhe Gjergjit rendi te i ka ardhë,
me lot faqet trimit m'iu kanë mbushë.
Erzi¹⁴ i shpisë qysh lshohet n'dorë t'balozit?!
Ja ka nisë e motra e po bërtet,
krejt me lot Gjergjin p'e loton:
-Po qysh mordja¹⁵, o vlla, me na harrue?
Nanë e tatë kah kalben për nan bli,
trupi i vllaut vorrue¹⁶ qe nandë vjet në shpi,
trupi motrës n'dorë t'balozit t'zi?!
Qysh s'u shemka kulla me na xanë,
qysh s'u kthyeka shpija n'nji muranë,¹⁷
me t'pshtue erzin, mori e zeza nanë!
Dy copësh zemra djalit iu ka da,
Dy sytë në ballë motrës ja ka lshue,
Dy rigë lot për faqe te i kanë shkue.
Dy fjalë kullës djali ja ka fjakrue:¹⁸
-He, ju u nxishi, mori sarajet¹⁹ e mija,
me lymashk²⁰ u mbloshi n'fund e n'krye,
brevë²¹ e gjarpën paçi motër e vëlla,
pikët ndër shtroje kaq shpejt qysh m'i lshuet?!
- Jo, more vlla, lum motra, i ka përgjegjë,
t'ka lodhë jermi²² e s'po di ç'je kah folë;
se përjashta shi nuk asht tuj ra,
sytë e motrës po t'pikojnë, more vlla!
Qatherë Gjergji dorën ja ka shtërngue,
mirë po e limon me ato duert e shtatit,
mirë po e kqyrë me ata dy sytë e ballit!
Kurr ma thekshim²³ djali s'i ka folë:
- Amanet, mori motër, pse po kan?
Zemrën dysh, mori motër, pse ma dan?
Që nandë vjet, qi trupi a tu m'u kalbë,
Gjergji i yt tjetër pushim nuk ka,

¹⁴ *erzi* – turq. nderi

¹⁵ *mordja/mortja* – vdekja

¹⁶ *vorr/vorrue* – varr/varrosur

¹⁷ *muranë* – grumbull gurësh që të vjetrit e ngrinin atje ku vritej një njeri, në kujtim të tij; lapidar, përmendore;
këtu: grumbull gurësh, gërmadhë.

¹⁸ *fjakrue* – flakëroj, hedh.

¹⁹ *saraj* – shtëpi e madhe, kullë e madhe.

²⁰ *lymashk* – lëmashk, myshk.

²¹ *brevë* – lloj gjarpri i zi që të mbërthen në mes e të shtrëngon.

²² *jerm* – ethe; të mos qenët në vete nga ethet.

²³ *thekshim* – hidhur

veç si gjethi i ahit n'log²⁴ t'shullanit.²⁵
 A thue s'pate me ngranë e me pi?
 A t'la keq ty vllau për veshë e mbathë?
 A mos t'u randue, ndoiherë me fjalë,
 motërzezës vallau me iu mërzitë,
 huj²⁶ për burrë ndoshta qi me t'ra?
 Sa mirë motra vllaut po m'i përgjegjë,
 dorën e vllaut tu balli e paska vndue;
 - Amanet ku je, mori njomzja²⁷ e ahit,
 po e kaq fort, thue, jermi t'ka ngushtue?²⁸
 Hisha gjallë në dhe, n't'u martue motra!
 Mjaft kam pasë, o vlla, me ngranë, me pi,
 mjaft kam pasë me veshë edhe me mbathë,
 kurr ma randë se sot ti folë nu' m'ke!
 Tjetër babë nuk kam, as tjetër nanë,
 amanet, more vlla, mos m'pasë randë,
 për një dert²⁹ qi sot po due me t'kajtë!
 Qysh s'u njom ky shtat qe nand' pranvera!
 Si s'u mkamb ky trup me dal' tu dera!
 Si s'u tha kjo motër, thafta-e vera!
 Po un' balozit qysh i shkoj tu dera?
 Braf në kamb' por djali konka çue:
 - T'e marrsh gjogun³⁰, motër, të mejdanit,³¹
 fill n'gjytet³² me te, motër, të m'bijsh
 e t'më shkojsh tu nallban³³ probatini.³⁴
 "Falëmeshndet, thuej, Gjergji të ka çue,
 me ma mbathë me patkoj prej tumakut,³⁵
 me m'ia shti thumbat³⁶ prej çelikut,
 se n'mejdan balozit due me i dalë!"
 S'u gjegj gjogun vllathi me ta mbathë,

²⁴ *log* – fushë

²⁵ *shullan* – shullërë, vend i rrahur nga dielli.

²⁶ *huj* – qejf, dëshirë.

²⁷ *njomzë* – filiz (filiz i ahut)

²⁸ *ngushtue* – **këtu**: kaq shumë të kanë lodhur ethet?

²⁹ *dert* – brengë, shqetësim, hall.

³⁰ *gjog* – kalë me qime të bardhë.

³¹ *mejdan* – shesh ku zhvilloheshin mundje, dyluftime (*gjogu i mejdanit – kali i luftës*).

³² *gjytet* – qytet

³³ *nallban* – ai që mbath kafshët thundrake me potkonj, mbathtar.

³⁴ *probatin* – vëllam, ai që bëhet si vëlla duke pirë gjak.

³⁵ *tumak* – bronz i pruar a i përzier me ar.

³⁶ *thumbat* – gozhdët

Hypi atit³⁷, bjeri n’derë jaranit.³⁸
 E në sheher³⁹ çika konka ra
 Edhe a shkue tu nallban probatini.
 - Puna e mbarë të kjoftë, more kumbar!
 - Të mbarë paç, ti mori vasha e largë!
 - Falëmeshndet ty Gjergji të ka çue,
 me ma mbathun gjogun mirë e mirë,
 me ma vndue patkojt-o prej tumakut,
 me m’ja shti thumbat prej çelikut,
 se n’mejdani balozit due me i dalë!
 Mbrapshtë po folë aj nallban probatini:
 - Për n’m’i falsh, moj vashë, dy sytë e ballit,
 ta kam pshtue vlla-Gjergjin prej mejdanit,
 e baj gjokun me fjurue⁴⁰ si era!
 Se me idhnim çika e kite marrë!
 -Ç’je kah thue, bre burrë, goja t’u thaftë!
 Jam kanë nisë tu dera e probatinit,
 qe nandë vjet, qi gjogu ksajt s’a ra,
 m’ fal se ndeshkam derën e magjupit!⁴¹
 Se kta sy një her’ un ua kam falë
 tatës e nanës qi kalben për nan’ dhe,
 Gjergjit tem qi kalbet varrsh mbi dhe!
 Ka shkue motra tu nallban jarani:
 - Fal me shndet, thot, Gjergji të ka çue,
 kam orokun⁴² e mejdanit,
 sa ma mir këtë gjok ti me ma mbathë!
 Than m’ka për patkojt prej tumakut,
 me m’ia shti thumbat-o prej çelikut,
 se do t’dal m’u pre me baloz t’detit.
 Si për vedi gjogun e ka mbathë
 Edhe n’pramje⁴³ çika a dredh në shpi;
 ka gjet vllan tu e pritë nën hije t’blinit.
 Ça kish ba ay trimi Gjergj Alija?
 “Falëmeshndet” balozit m’i ka çue:
 - Me dalë heret n’at fushën e mejdanit!

³⁷ *at* – kalë shale

³⁸ *jaran* – mik, shok, i dashur

³⁹ *shehër* – qytet

⁴⁰ *(me) fjurue* – të fluturojë

⁴¹ *magjup* – jevg

⁴² *orok* – ditë, kohë e caktuar (për fejesë, për luftë etj.).

⁴³ *pramje* – mbrëmje

Çikë për ty, baloz, nu' m'ka qillue,
 desht e vathit për ty nu' m'janë majë,⁴⁴
 sall⁴⁵ nji motër, nu' po muj me lshue,
 varrët e shtatit s'a kush qi m'i lidhë!
 Sa ka nisun drita me zbardhë majet,
 N'fushë të mejdanit trimat konkan dalë.
 Keq me fjalë trimat shoshojnë⁴⁶ po rrekin:⁴⁷
 - P'a prej vorrit, Gjergj, ti konke çue...?
 Pse me m'qitë, bre burrë, n'ket fushë t'mejdanit?
 Sa mirë trimi i ka përgjegjë balozit:
 -Të lumt goja, baloz, mirë po thue!
 Qe nandë vjet qi kam marrë rrugën e vorrit,
 Pak pa mrrijtë⁴⁸ baloz, ti m'ke dredhue.
 M'ke lypë motrën para se mejdanin,
 m'ke lypë berret⁴⁹ para se çobanin
 e jam dredhë n'ket log për me t'kallxue,
 se ne t'parët nji kanu⁵⁰ na kanë lanë:
 "Armët me dhanë përpara e mandej gjanë,
 kurr balozit motrën mos m'ja dhanë,
 për pa u pre n'at fushën e mejdanit!
 Por shtërngou, baloz, se t'ka ardhë dita,
 se ktu i thonë-o Gjergj Elez Ali!
 E i kanë ba dy gjogjat tim me tim
 e n'topuz balozi e ka shinue.
 N'dy gjujt gjogu Gjergjit te i ka ra,
 përmbi kryet topuzi i ka fjurue,
 dymbëdhetë pash m'ledinë⁵¹ u ngul topuzi,
 dymbëdhetë pashë përphetë, si re, u çue pjuhni.⁵²
 Atherë Gjergjit rendi te i ka ardhë.
 Sa mirë trimi n'topuz qi ka dredhë,
 lik përmet⁵³ balozit te i ka ra!
 A trandë fusha kur a rrxue balozi!

⁴⁴ *majë* – majmur

⁴⁵ *sall* – vetëm, veç

⁴⁶ *shoshojnë* – shoqi-shoqin

⁴⁷ *rrek* – sjell rotull derisa lodh, e mërzit; e mbaj me fjalë; ngacmoj.

⁴⁸ *(pa) mrrijtë* – (pa) mbërritur

⁴⁹ *berra* – bagëti e imët

⁵⁰ *kanu* – kanun, ligj.

⁵¹ *ledinë* – lëndinë

⁵² *pjuhni* – pluhuri

⁵³ *lik përmet* – mes për mes

Meiherë trimi shpatën ma ka nxjerrun,
 kryet me neje⁵⁴ trupit ja ka damun,⁵⁵
 zhag⁵⁶ për kambet trupin e ka ngrehun,
 me gjithë at m'nji bunar⁵⁷ e ka mbytn,
 të tanë lumën gjaku e ka tërzue,⁵⁸
 për tri vjet krejt vendin e ka qelbun.
 Qatherë trimi a nisë me dredhë tu shpija
 edhe shokët të gjithë m'i ka bashkue:
 - Pa ndigjoni, more shokët e mij!
 Falë u kofshin⁵⁹ sarajet e mija!
 Falë u kofshin tanë paret e mija!
 E u koftë falë krejt malli e gjaja e shpisë!
 Amanet motra e Gjergj Elez Alisë!
 Edhe shtatit trimi i paska dhanun,
 motërzezën ngrykas kesh me e marrun,⁶⁰
 të dy zemrat priherë⁶¹ por janë ndalun,
 vlla e motër dekun paskan ramun!
 Kurkuj shpirti ma mirë s'i ka dalun!
 Gjamë⁶² të madhe shokët qi m'i kanë ba!
 Po ja çilin nji vorr bukur të gjanë,
 Vlla e motër ngrykas për me i xanë
 E 'i muranë të bukur e kanë mbarue,
 vlla e motër kurr mos me u harrue.
 E 'i bli t'bukur, qi m'ja vndojnë⁶³ tu kryet,
 zogu i verës gjithmonë me pushue.
 Kur ka nisun mali me u dushkue,⁶⁴
 a ndalë qyqja n'muranë t'vorrit të ri,
 ka gjetë blinin të tanë degash tha.
 Ka flurue përmbi 'i saraj të zi,
 Ka gjetë kulmin të tanë shembë për dhe.
 M'nji prezor⁶⁵ si m'paska hypë,

⁵⁴ *kryet me neje* – kokën me nyje, me gunga (e shëmtuar, e përbindshme).

⁵⁵ *ja ka damun* – ia ka ndarë.

⁵⁶ *zhag* – zvarrë

⁵⁷ *bunar* – pus

⁵⁸ *tërzue* – trazuar, përzierë.

⁵⁹ *kofshin* – qofshin

⁶⁰ *kesh me e marrun* – kishte për ta marrë.

⁶¹ *priherë* – përnjëherë

⁶² *gjamë* – vajtim me britma që bëhej në rast vdekjeje.

⁶³ *vndojnë* – vendosin

⁶⁴ *(me) dushkue* – të mbushet me gjethe, të lulëzojë.

⁶⁵ *prezor* – dritare

ka përbe⁶⁶ shtegtarin kah po shkon:
- Amanet, more shtegtari i malit!
N'kofsh tuj kndue ksajt,⁶⁷ kajkën me e pushue.
N'kofsh tu kajtë ksajt, gjamën për me e xanë!
Kah kërkova gjithkund bjeshkë e m'bjeshkë,⁶⁸
kah verova⁶⁹ gjithkund vrri e n'vrri,⁷⁰
kah mjerova gjithkund shpi e n'shpi,
kërkund s'ndesha m'Gjergj Elez Ali!

⁶⁶ *përbe* – vë në be.

⁶⁷ *n'kofsh tuj kndue ksajt* – nëse ndodhesh kësaj ane, kësaj rruge dhe je duke kënduar...

⁶⁸ *bjeshkë* – mal i lartë me kullota verore, me pyje e ujëra të ftohta. Bjeshkët janë vendi i trimërive dhe i veprimt të kreshnikëve. Këtu ata gjuajnë dhe çetojnë, këtu ngatërrohen me fqinjët për çështje kullotash, kapen me kundërshtarët për të bërë trimëritë e tyre fantastike etj.

⁶⁹ *verova* – kalova verën (fjalë që zakonisht e përdorin barinjët kur çojnë bagëtinë në bjeshkë dhe e mbajnë atje për të veruar).

⁷⁰ *vrri* – vërrë, vend i ulët që nuk e zë era, vend i ngrohtë; kullotë dimërore në vende të ngrohta.